

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η κλασική μαρξιστική αντίληψη υποστηρίζει ότι ο (βιομηχανικός) καπιταλιστής έχει μια εσωτερική παρόρμηση, να κατευθύνει σχεδόν όλη την υπεραξία (κέρδος) στη διεργασία της συσσώρευσης κεφαλαίου (επενδύσεις), με στόχο τη διεύρυνση της αναπαραγωγής και την αύξηση του κέρδους του. Ταυτόχρονα, μέσω της συσσώρευσης σταθερού κεφαλαίου επιτυγχάνει αύξηση της παραγωγικότητας εργασίας, που μεταφράζεται σε αύξηση της παραγωγής, αλλά και μικρότερη ανταλλακτική αξία ανά μονάδα αξίας χρήσης. Το τελευταίο επίτευγμα βοηθάει τον καπιταλιστή να επιπλεύσει έναντι των ανταγωνιστών του κλάδου του, αφού τώρα μπορεί να πουλάει φθηνότερα και ταυτόχρονα να κερδίζει περισσότερα. Η θεωρία της συσσώρευσης λοιπόν τοποθετεί την τελευταία σαν το απώτερο αίτιο (ουσία) όλων των ενεργειών των καπιταλιστών: Η συσσώρευση είναι ο κινητήριο μοχλός του συστήματος, αφού αυτή τελικά οδηγεί το σύστημα σε ανάπτυξη. Η λογική αυτή δεν αποδίδεται μόνο στους μαρξιστές. Την ίδια άποψη έχουν και οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι, με πρωτοπόρους τους Smith και Ricardo. Και για αυτούς η συσσώρευση λογίζεται σαν ο κινητήριο μοχλός του συστήματος. Η σύγχρονη ορολογία «trickle down economics» συνοψίζει αυτό το νεοφιλελεύθερο δόγμα (π.χ. ρεπουμπλικάνοι σε ΗΠΑ), όπου προτείνεται η μείωση της φορολόγησης στις επιχειρήσεις και τους πλούσιους, ώστε να γεννάται κίνητρο για επενδύσεις (συσσώρευση) βραχυπρόθεσμα και ως εκ τούτου επωφελείται μακροπρόθεσμα το κοινωνικό σύνολο («προσέλκυση επενδυτών»).

Αλλοίμονο όμως λένε οι κλασικοί μαρξιστές: Η ίδια η μανία για συσσώρευση, που ενδογενώς φέρουν οι καπιταλιστές περιέχει μια μεγάλη αντίθεση, που τελικά υπονομεύει το ίδιο το σύστημα: Η συνεχής συσσώρευση (ή ισοδύναμα η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου) οδηγεί σε πτώση του γενικού συντελεστή κέρδους του κλάδου και εν τέλει της οικονομίας ολόκληρης. Η συνεχής αύξηση της οργανικής σύνθεσης οδηγεί σε προοδευτική αύξηση του ανοίγματος μεταξύ σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου. Με άλλα λόγια, το σταθερό κεφάλαιο αυξάνεται ταχύτερα από το μεταβλητό. Όπως όμως γνωρίζουμε, το σταθερό κεφάλαιο δεν παράγει νέα αξία, απλά μεταβιβάζει αυτούσια την αξία του στο εμπόρευμα. Ο Μαρξ έδειξε ότι αυτό το προνόμιο το έχει μόνο το μεταβλητό κεφάλαιο, μέσω της «δωρεάν» παροχής αξίας πέρα και πάνω από την αναγκαία εργασία. Ο αξιακός συντελεστής κέρδους ισούται με $s/(c+v)$. Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο παρονομαστής αυτού του κλάσματος αυξάνεται ταχύτερα από τον αριθμητή, άρα συντελεστής σε επίπεδο κοινωνικού συνόλου προοδευτικά μειώνεται. Πρόκειται για το διάσημο νόμο της πτωτικής τάσης του συντελεστή κέρδους (Κεφάλαιο τόμος 3 – μέρος 3). Στον επόμενο πίνακα φαίνεται ο τρόπος λειτουργίας του νόμου ([δείτε τον εδώ σε XI](#)). Στον

πίνακα αυτόν παρουσιάζεται μια «αναπτυξιακή» μετάβαση από την κατάσταση (1) στην κατάσταση (3). Η οργανική σύνθεση κεφαλαίου του κλάδου ξεκίνησε από 2 (c/v) και κατέληξε σε 2,9. Στην πορεία αυτή, ο συντελεστής κέρδους του κλάδου μειώθηκε, από 26,7% σε 20,7%. Αξίζει να παρατηρήσουμε, ότι στην ενδιάμεση πορεία η «πρωτοποριακή» επιχείρηση Γ, που πρώτη αύξησε την οργανική της σύνθεση από 2 σε 2,9, απόλαυσε την (κατά τον Μαρξ) υπερκεδοφορία του 49,4%, βεβαίως εις βάρος της κερδοφορίας των λοιπών επιχειρήσεων, που είδαν τα κέρδη τους να μειώνονται μόλις στο 0,9%. Με άλλα λόγια, η κοινωνική υπεραξία ρέει από τις επιχειρήσεις χαμηλής οργανικής σύνθεσης προς εκείνες με ψηλή. Σε ένα ασταθές σύστημα όμως, όπως είναι ο καπιταλισμός, η «ευδαιμονία» δεν κρατάει πολύ. Γρήγορα οι «χαμένοι» αυξάνουν και αυτοί την οργανική σύνθεση και ολόκληρος ο κλάδος καταλήγει στη κατάσταση (3).

Σημειώνω εδώ ότι η συνεχής συσσώρευση επηρεάζει πολύπλευρα όλες τις παραμέτρους υπολογισμού του συντελεστή αξιακού κέρδους. Για παράδειγμα, οδηγεί σε πτώση της αξίας και των στοιχείων του σταθερού κεφαλαίου c, πράγμα που αναστέλλει την αυξητική τάση του παρονομαστή (c+v). Το ίδιο ισχύει και για το v (μείωση μισθών λόγω μείωσης της αξίας του καλαθιού του εργάτη που οφείλεται στην αύξηση της παραγωγικότητας εργασίας του τομέα παραγωγής καταναλωτικών αγαθών, αλλά και πιέσεις για μειώσεις μισθών εν όψει ανεργίας). Ακόμα, μπορεί συνδυαστικά ή μεμονωμένα να υπάρχουν πιέσεις για αύξηση του s (αύξηση του συντελεστή εκμετάλλευσης). Η δυναμική αυτή μπορεί να αναστέλλει γενικώς την πτωτική πορεία του συντελεστή κέρδους ή ενίοτε να την αντιστρέφει κιόλας. Εν πάση περιπτώσει, οι υποστηρικτές της θεωρίας της συσσώρευσης υποστηρίζουν ότι αργά ή γρήγορα θα φτάσει η «ώρα της κρίσης».

Οι οπαδοί του οβεντετερμινισμού (ή διαλεκτικού υλισμού) απορρίπτουν τη ντετερμινιστική λογική της διεργασίας της συσσώρευσης, ότι δηλαδή η συσσώρευση είναι η καθοριστική πηγή αύξησης της υπεραξίας και προς αυτήν κατευθύνεται ο κύριος όγκος της ήδη αποκτηθείσας (από την καπιταλιστική θεμελιώδη ταξική διεργασία) υπεραξίας. Υποστηρίζουν την λογική, ότι η επιχείρηση μπορεί να αποκτήσει πρόσθετες ροές (αλλού αποκτηθείσας) αξίας (υπαγόμενες ταξικές ροές και μη ταξικές ροές), που μπορεί να της εξασφαλίζουν αυξημένο γενικό συντελεστή κέρδους, ακόμα και αν ο «εσωτερικός» αξιακός συντελεστής κέρδους (value profit rate) μειώνεται. Επίσης μη ξεχνάμε, ότι ο συντελεστής κέρδους μπορεί να μειώνεται αλλά η αυξημένη παραγωγή μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του απόλυτου κέρδους: «... a double-edged law of a decrease in the rate of profit and a simultaneous increase in the absolute mass of profit arising from the same causes ...» (Marx Capital vol 3).

(1)

ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΧ/ΣΗΣ	ΑΞΙΑ ΣΤΑΘΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛ. ΑΝΑΛΩΘ. ΕΝΤΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΜΕΤΑΒΛ. ΚΕΦΑΛ. ΑΝΑΛΩΘ. ΕΝΤΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	ΣΥΝΤ. ΕΚΜΕΤ. %	ΔΗΜΙΟΥΡΓ. ΥΠΕΡΑΞΙΑ ΕΝΤΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	ΔΗΜΙΟΥΡΓ. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΞΙΑ ΕΝΤΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	ΚΟΣΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΑΞΙΩΝ ΧΡΗΣΗΣ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ	ΤΙΜΗ ΠΑΡΑΓ.	ΤΙΜΗ-ΑΞΙΑ (SUPER PROFIT)	ΕΝΔΩΜΑΤ. ΑΞΙΑ ΑΝΑ ΜΟΝΑΔΑ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	ΚΟΣΤΟΣ ΠΑΡΑΓ. ΑΝΑ ΜΟΝΑΔΑ ΠΡΟΪΟΝΤ.	ΔΙΑΜΟΡΦ. ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ	ΚΕΡΔΟΣ ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΔΑ	ΚΕΡΔΟΣ ΕΠΙΧ/ΣΗΣ %	ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΕΦΑΛ.	ΑΠΟΛΥΤΟ ΚΕΡΔΟΣ
	C	V	r	SV	C+V+SV	C+V	Q			(10)-(6)	(C+V+S)/Q	(C+V)/Q	P	(14) - (13)		(2)/(3)	(8)X(15)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
A	100	50	80%	40	190	150	300		190	0,0	0,63	0,50		0,13	26,7%	2,0	40,0
B	100	50	80%	40	190	150	300		190	0,0	0,63	0,50		0,13	26,7%	2,0	40,0
Γ	100	50	80%	40	190	150	300		190	0,0	0,63	0,50		0,13	26,7%	2,0	40,0
ΚΛΑΔΟΣ	300	150	80%	120	570	450	900	26,7%	570	0,0	0,63	0,50	0,63	0,13	26,7%	2,0	120,0

(2)

A	100	50	80%	40	190	150	300		186	-4,2	0,63	0,50		0,00	0,9%	2,0	1,3
B	100	50	80%	40	190	150	300		186	-4,2	0,63	0,50		0,00	0,9%	2,0	1,3
Γ	200	70	80%	56	326	270	800		334	8,4	0,41	0,34		0,17	49,4%	2,9	133,4
ΚΛΑΔΟΣ	400	170	80%	136	706	570	1400	23,9%	706	0,0	0,50	0,41	0,50	0,10	23,9%	2,4	136,0

(3)

A	200	70	80%	56	326	270	800		326	0,0	0,41	0,34		0,07	20,7%	2,9	56,0
B	200	70	80%	56	326	270	800		326	0,0	0,41	0,34		0,07	20,7%	2,9	56,0
Γ	200	70	80%	56	326	270	800		326	0,0	0,41	0,34		0,07	20,7%	2,9	56,0
ΚΛΑΔΟΣ	600	210	80%	168	978	810	2400	20,7%	978	0,0	0,41	0,34	0,41	0,07	20,7%	2,9	168,0

Μια άλλη δυναμική που μπορεί να οδηγήσει σε αναστροφή της πτωτικής πορείας του συντελεστή κέρδους είναι η δημιουργία νέων κλάδων με ένταση εργασίας, οι οποίοι προσφέρουν σχετικά μεγάλες ποσότητες κοινωνικής υπεραξίας με μικρές επενδύσεις σταθερού κεφαλαίου: «... The fall in the rate of profit likewise [is] delayed by creation of new branches of production in which more direct labor in relation to capital is needed, where the productive power of labor is not yet developed ...» (Marx Grundrisse). Αυτό το είδαμε έντονα με την είσοδο της Κίνας στο σύστημα του καπιταλισμού μετά το 1980. Το ίδιο ισχύει και για τη βιομηχανία του τουρισμού (ένταση εργασίας), που αναπτύχθηκε κατά σχεδόν 100% από το 1980.

Η ΩΡΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗΣ

Σύμφωνα με την κλασσική μαρξιστική άποψη της θεωρίας της συσσώρευσης, η πιθανά διακοπτόμενη, αλλά τελικά διαρκής τάση του συντελεστή κέρδους να μειώνεται θα οδηγήσει τελικά το σύστημα σε κρίση: Κάποιες όχι αποτελεσματικές επιχειρήσεις δεν θα τα καταφέρνουν στο περιβάλλον μειωμένης γενικής κερδοφορίας και θα συρρικνωθούν – κλείσουν. Αυτό θα βάλει σε ενέργεια μια αλυσιδωτή πτωτική πορεία, σε όρους ανεργίας, απούλητων αποθεμάτων, ακυρώσεων παραγγελιών και γενικά δυσκολία στη ζώνη της κυκλοφορίας, όσον αφορά την επαλήθευση της υπεραξίας (πωλήσεις). Η αύξηση της ανεργίας θα επιφέρει πτώση των πωλήσεων των καταναλωτικών αγαθών κ.ο.κ. Οι βιομηχανίες και των δυο τομέων θα εισέλθουν σε περιβάλλον κρίσης, δηλαδή τα έσοδά τους θα μειονεκτούν έναντι των εξόδων. Η διεργασία αυτή θα οδηγήσει στην «καταστροφή του κεφαλαίου», με την έννοια ότι πολλές επιχειρήσεις θα αποχωρήσουν (καταστραφούν), θα μειωθεί η προσφορά και προοδευτικά η κερδοφορία θα πάρει ανοδική τάση, αποκαθιστώντας πιθανά πάλι έναν ανοδικό οικονομικό κύκλο.

Οι πιο ακραίοι οπαδοί της θεωρίας υποστηρίζουν ότι τελικά ο μηχανισμός της πτωτικής πορείας του συντελεστή κέρδους θα οδηγήσει στην καταστροφή του ίδιου του καπιταλισμού.